

Torsdag med THORS

Hbl 21.1.92

SYLMA, vad är det? Och HETVÄGG? Det får vi upplysningar om i dagens språkspalt där prof. Thors också utsträcker sitt NIT till att bena ut ordet NITS dubbla betydelse.

"Vad betyder ordet svinsylma och vad har det för etymologi?"

Svinsylma är en beteckning för "påssjuka". Den är känd från mellersta Österbotten, men efterleden **sylma** är känd från flera håll.

Språkligt sett är det intressanta just leden **sylma** — eller **sylme** som det egentligen borde lyda, om det funnes i skriftspråket. **Sylme** är en bildning till ordet **svälla**, vars perfektparticip (det nuvarande **svullen**) egentligen lydde **sullen**. Till stammen **sull-** har bildats ordet **sylme** — med en avledningsändelse som motsvarar den i de nuvarande orden **fetma** och **sötma**.

Olikheten i vokaler mellan **sullen** och **sylme** beror på s.k. i-omljud, det som har gett **yngre** av **ung**. — Det gamla **sullen** saknade alltså v, liksom participet till **svälta** egentligen lydde **sultin**; än i dag förekommer ordet **sulten** i betydelsen "hungrig" i åtskilliga dialekter.

□

Dagens andra ord är **hetvägg**, som nyligen diskuterades i språkriktighetsprogrammet i radion.

Hetvägg är egentligen ett namn på fastlagsbullar, men är ursprungligen sammansatt med ett tyskt ord **weggen** "kilar", sedan "bullar". När man talar om **hetvägg**, torde ordet för många ha samma innebörd som det har enligt Akademiens

ordbok: "maträtt bestående av fyllda vetebullar med varm mjölk" — den varma mjölken är väsentlig i sammanhanget, och den är också väsentlig i mitt eget språkbruk. Jag lärde mig ordet av min mor som var genuin Gamlakarlebybo. — Jag utesluter dock inte den möjligheten, att det finns de som med **hetvägg** avser själva bullarna.

□

"Är ordet **nit** i betydelsen 'iver' realgenus eller neutrum?"

Nit i betydelsen "iver" är neutrum, dvs det heter "ett nit". Det heter alltså t.ex. "hans nit för den katolska religionen var känt". Ordet tillhör nu huvudsakligen religiöst och — i viss mån — officiellt språkbruk. För **nit** och **redlighet i rikets tjänst** har varit ett vanligt uttryck i officiellt rikssvenskt språkbruk.

En sammansättning med **nit** är **nitälskan**, som förekommer på åtskilliga ställen i bibelöversättningen av 1917. I den helt nya översättningen (1981) har **nitälskan** och verbet **nitälska** ersatts med andra ord, t.ex. med **trosnit** i Apostlagärningarna 5:17, med **lidelse** osv.

Däremot är ordet **nit**, "lottsedel som inte ger vinst", ett en-ord: "han drog en nit".

De båda orden **nit** har helt olika ursprung. Det ord som betyder "iver" är ett lån från en lågtysk motsvarighet till tyskans **Neid**, som nu betyder "avund". Det ord som betyder "lott utan vinst" kommer från holländskans **niet**, en motsvarighet till tyskans **nicht**, "inte".

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

Hbl 28.1.82

FÖRHOPPNINGSVIS be-
höver prof. Thors inte hä-
danefter höra oss säga
"hoppeligen", ett uttryck
som han obönhörligen avvi-
sar. . .

"Är formen **straxt** korrekt svenska?" Det måste sägas, att formen **straxt** kan anses vara korrekt — den kan t.o.m. förekomma i skrift. Den är dock klart mindre vanlig än **strax**. Det är betecknande, att Akademiens lilla ordlista, senaste upplagan, ger uppgiften "**strax**, även **straxt**". Man bör lägga märke till ordningsföljden.

I Östergrens "Nusvensk ordbok" finns några tankvärda upplysningar (som jag tror är nog så riktiga även i våra förhållanden): formen **straxt** sägs vara särskilt vanlig hos äldre, och den har motarbetats i skolorna.

Jag minns mycket väl, att **straxt** blev föremål för negativa kommentarer från lärarnas sida. Så var det i min skola i Vasa, och jag tror helt säkert att fallet var likadant på andra håll. Det vanliga är givetvis **strax** — men **straxt** kan inte brännmärkas. (T-et beror förstås på att det är vanligt i adverb överhuvud: äta glupskt, betala dyrt osv.)

Samma frågeställare vill vidare veta, om **hoppeligen** kan anses vara ett korrekt ord.

Mitt svar är nej. (Det svaret godkänns väl inte av alla, men det anger min uppriktiga mening.)

För mig har **hoppeligen** verkat lustigt ända sedan jag hörde det första gången under mina studentår på 1940-talet.

Hoppeligen är en svensk ombildning av det likbetydande tyska ordet **hoffentlich**. Ordet **hoppeligen** är enbart brukligt i Finland.

Mot **hoppeligen** svarar naturligtvis fraser som "får man hoppas" m.fl. Emellertid finns det numera ett fullgott svenskt ord som svarar exakt mot "hoppeligen", nämligen **förhoppningsvis**, t.ex. "Han repar sig förhoppningsvis". Orddelen **-vis** förekommer också annars som adverbändelse, t.ex. **inledningsvis** (t.ex. Talaren nämnde detta inledningsvis), **fortsättningsvis** m.fl.

Sådana adverb kan sägas betyda "såsom en inledning" (osv.) — och **förhoppningsvis** kan sägas ha grundbetydelsen "såsom en förhoppning".

Norskan och danskan har däremot lätta ombildningar av **hoffentlich**: norska **forhåpentlig**, danska (och ibland norska) **forhåbentlig**.

Carl-Eric Thors